

Pirmieji Lietuvos botanikai ir augalų tyrinėtojai.

Jau iš senų senovės Vilniuje buvo garsi birželio 24 šv. Jono diena. Čia, šv. Jono bažnyčios aikštėje, būdavo gyvų gėlių, džiovintų lapų, žiedų, šaknų, stabarų didžiausia prekyba. Čia susirinkdavo apylinkės burtininkai, atsirasdavo čigonų pulkai. Jaunesni burdavo, o senesnieji apsirūpindavo vaistingomis žolelėmis ir šaknimis visiems metams. Papildydavo savo nėpriteklus taip pat ir kai kurie vaistininkai. Sakau „kai kurie“, nes senesniais laikais daugumas vaistininkų patys apsirūpindavo augalais, patys su savo mokiniais sudarydavo vasaros metu pavyzdingus herbariumus. O būdavo nemaža ir tokių vaistininkų, kurie turėdavo prie aptiekos ir savo botanikos sodus. 1841 m. randame skelbimą, kad Pružanų vaistininkė (Gardino gub.) Joana Heinigienė parduoda vaistinę su

botanikos sodu. 1782 m. vaistininkas Šeiba nupirko už 1200 zl. jėzuitų vaistinę Minske su botanikos sodu ir t. t. (Lenkijoje, dakt. Juoz. Kulpinskis, Galicijos sveikat. skyriaus viršininkas, 1811 m. įsako, kad prie kiekvienos vaistinės būtų įsteigtas ir botanikos sodas). Be mūsų, vaistininkų, tiesioginiai suinteresuotų vaisting. augalais, randame visą eilę kitų tyrinėtojų kitų profesijų žmonių.

Jonas Emanuelis Žilibertas — pirmojo Lietuvos botanikos sodo įkūrėjas. Baigęs Montpellièr'o universitetą, 1768 m. paskiriamas Lione botanikos, anatomijos ir chirurgijos profesorium. Atsidūręs Lietuvoje, 1777 m. Gardine įkūrė pirmąjį botanikos sodą Lietuvoje, kuris savo sutvarkymu greitai susilygino su kitais Europos sodais. 1781 m. buvo pakviestas užimti botanikos katedrą Vilniaus universitete. Kartu iš Gardino į Vilnių perkėlė ir botanikos sodą. Gardine iš botanikos sodo likučių įsikūrė miesto sodas, kuris egzistuoja iki šiol. Lietuvoje išgyveno 7 metus, tyrinėjo ne tik Vilniaus ir Gardino apylinkių augmeniją, bet pasiekdavo ir tolimesnius Lietuvos kampelius. Išstudijuotus augalus aprašė savo veikaluose, kurie turi nemaža mokslinės vertės. Yra parašęs 140 veikalų. Mirė Prancūzijoje 1814 m. lapkričio 2 d.

Bonifacas Stanislovas Jundzila. 1761 — 1847. Kunigas vienuolis-pijaras, studijavo Vilniaus universitete. 1790 mokytojavo pijarų vienuolių mokykloje, dėstydamas gamtos istoriją. 1792 m. kviečiamas profes. Vilniaus universit., gauna mokslinę komandiruotę į užsienį. Studijavo Vienoje. **1797 m. kan. prof. Pečebutos** kviečiamas dėstyti botaniką Vilniaus universitete, kartu užima ir botanikos sodo vedėjo vietą ir čia išbuvo 27 metus. Yra parašęs daug mokslinių veikalų lenkų kalba botanikos srity, tarp kitų ir 1) „Opisanie róslyn w prowincyi W. X. Litewskiego naturalnie rósnaących“. Wilno, w drukarnie pijarskiej 1781. („Apzvieta“ 1892. Nr. 6 pusk. 474). 2) Index plantarum horti botanici universitatis Vilmensis. Vilna 1814.

Nemažai yra padėjęs savo raštais ir augalais kun. Pabrieža.

Juozapas Jundzila. 1794—1877. Bonif., Stan. Jundzilos mokinys. Botanikos katedros profesorius ir botanikos sodo vedėjas Vilniaus universitete. Profesorio nuo 1828 m. iki universiteto išblaškymo. Po universiteto uždarymo sugrižo į savo kaimą ir laisvu laiku toliau studijavo augalus. Mirė 1877 m. kovo 21 d. Yra parašęs ir išleidęs tarp kitų veikalų ir „Opisanie róslyn w Litwie, na Wolyniu, Podolu i Ukraine, dziko rosnących jako i oswojonych.“ 1830. Wilno. Daug yra pagelbėjęs mūsų botanikui kun. Pabriežai, kaip pats Pabrieža yra išsitaręs, suteikdamas jam reikalingų knygų, džiovintų augalų, sėklų; pagelbėjo pažymėti vardais kai kuriuos retesnius augalus. Rašinėjo apie Lietuvos augalus farmacijos laikrašty: „Pamiętnik Farmaceutyczny“.

Kun. Jurgis Ambraziejus Pabrieža. 1771—1849. Gimė 1771 m. sausio 15 d. Linkimuose, Telšių aps. Studijavo mediciną Vilniaus universitete. 1812 m., nebaigęs u-to, įstojo į Varnių dv. seminariją.

Kunigavo Kartenoje. Paskiau įstojo į bernardinus Kretingoje. Mokytojavo vienuolyno mokykloje iki 1839 m. Buvo didelis augalų mylėtojas ir tyrinėtojas. Visą savo laisvą laiką praleisdavo tarp augalų, juos rinkdamas ir studijuodamas. Gaudavo sėklų ir augalų iš botanikos sodo Vilniuje iš profesorių Jundzilių, Volfgang, p-lės Aleks. Volfgangytės (apie 400), pats augino vaistinguosius augalus vienuolyno sode, aklimatizavo ir t. t. Naudojosi atsiųstais prof. Bonif. ir Juoz. Jundzilių veikalais. Beieškodamas Lietuvoje retesnių augalų, yra išbraidęs visą Žemaitiją, dalį Kuršo ir Tilžės apylinkių; dažniausiai sustodavo Minijos, Jūros, Akmenės paupiuose. Mirė 1849 m. spalio 30 d. Kretingoje. Paliko daug raštų ir nebaigtų rašyti veikalų. Bet vienuoliai, neivertindami jo ilgų metų darbo, žolių rinkinius sunaikino, išdalino, išmetė ir tik dalis pateko į vienuolyno knygyną. Taip pat ir gerai sutvarkytą jo herbariumą, kaip nereikalingą šlamštą, sunaikino (tik dalis nepasiliko). Iš atspausdintų raštų pažymėtini: „Botanika arba Taislius Auguminiš“ parašyta Kun. Ambraziejaus Pabriežos. Shenandoah, Pa, 1900. 166 pusl. Iš neatspausdintų: 1) „Dictionarium botanicum latino - samogiticum“ 1400 vardu (bet faktinai daugiau). 2) Rankraštis apie ligas. 144 pusl. 3) Liekanos rankraščio, kur buvo plačiai aprašyta, kaip kokios ligos gydyti ir nurodytos žolės. 4) Straipsnis apie kraujažolę. 5) Žolių rinkinys. 6) Parkratimas sąžinės. 1849. 7) Keletas rankraščių lenkų kalba parašytų apie visokias ligas, žoles, vaistus. Rasti kun. Pabriežos raštai kun. Kašarauskio archyve: 1) Weikals augimių sôgadniųjų, padalits į ketores atskaidas. 2) Rodikle augimių sweikatai wodijančių. 3) Sôrašzims waarduu Laatwyszkujų, kaap nekores augimes pasypraaitina wadintu Kóorszinikaa, 20 pusl. 4) Sryje warduu augmynijczyniu weyslyyniu yr skyrtyyniu. 5) Sorinkyms waardu Prusams sawotyszkuju, kaap kores augimes wadyn. 6) Augalų aprašymas lietuviškai be vardo 108 pusl. Išrašai lenkų kalba iš Wyzyckio žolyno 1845. 8) Rodiikle warduu sawyszkuju, kap kores augimes wadyn žemaytee. 9) Inrankis waisyma ir laikima augimiu nau-dingu.

Kun. Ambraziejus Kašarauskas. 1821 — 1882 m. Gimė Pavandenio par., augo ir mokėsi Klovainiuose, 1841 m. įstojo į Varnių dv. seminariją, kurią baigė 1844 m. Mokėjo daug kalbų. Studijavo geologiją, chemiją, mediciną, mitologiją ir, be to, daug laiko pašvėsdavo betyrinėdamas Lietuvos augalus, nes botanika ir augalų fiziologija buvo pirmieji jo pamėgti mokslai. Dalyvavo Lietuvoje mokslisk. ekspedicijoje į Papilę. 1853 met. išstremtas į Sibira, apsigyveno Bijske, paskiau Tomske, buvo nuolatinis ir nenuilstamas Altajų kalnų tyrinėtojas. Vyskupas Valančius buvo pavedęs jam, kaip žinovui, parašyti lietuviškos botanikos vadovėlių (seminarijai), o spaustuvn. Zavadzkiš žodyną, bet jis atsisakė. Rašė lietuviškai, lenkiškai ir rusiškai. Pažinojo beveik visus Lietuvos augalus, rinko žinias, kas, kieno ir kiek toje srityje yra padirbėta — nuveikta. Kai kuriais raštais, ypač kun. Pabriežos, pats pasinaudodavo. (10 kun. Palivičios raštų buvo atrasta sugrą-

žintame iš Tomsko kun. Kašarauskio archyve). Yra išvertęs į lietuvių kalbą; Botanika trumpa arba pirmutinis mokslas apie žėliančius daiktus. Perdėtas iš lenkiškos kalbos į lietuvių — kun. Ambraziejaus Kassarževskio („Tėvynės Sargas“ 1901. N 2 ir N 3). 3 tomai rankraščių yra dv. seminarijoje, o kitus 3 tomus, rašytus Lietuvoje (išstremiant į Sibirą, paliko Lietuvoje), kaip kun. Tumasako, matęs Telšij ir Raseinių vienuolynų knygynuose. Kitas didelis veikalas rusų kalba yra Kijevo bibliotekoje.

Mirė Tomske 1882 m.; tenai ir palaidotas.

Pralotas Jonas Rodavičius. 1837 — 1897. Mineralogas, gimęs Kaltinėnų parap. Mokėsi Kėdainiuose. Gimnaziją baigė Šiauliuose., dvas. seminariją Varniuose, akademią — Petrapily. Mirė 1891 m. gruodžio 26 d. Be mėgiamos mineralogijos, kuriai buvo pasišventęs kūnu ir siela, dar studijavo Lietuvos augmeniją, ir nebuvo tos žolės, kurios gydančių ypatybių nebūtų žinojęs. Turėjo surinkęs ir gražiai sutvarkęs didelį Lietuvos augalų herbariumą. Sveikatos sumetimais atsidūręs Kaukaze, laipiojo tenai po kalnus, rinkdamas visokius mineralus savo kolekcijai, kurią mirdamas paliko Kauno muziejui.

Laurynas Ivinskis 1811 — 1881. Gimė apie Klovainius. Nebaigęs Klovainių vienuolių gimnazijos, 1841 m. išlaikė namų mokytojo egzam. Mokytojavo Žemaitijoje. Leido kalendorius. Rinko lietuvių tautosaką, rašė žodyną ir gramatiką, bet ne mažiau domėjosi botanika, nes turėjo surinkęs daug žolių, grybų ir augalų su pavadinimais ir, be to, pagamino daug valgomų grybų piešinių, įtariamų ir kenksmingų, kerpių ir kitų augalų, iš viso 2084; jų sąrašas parašytas trimis tarmėmis su pridėtu spalvotu piešinių atlasu, kuris dabar yra, rodos, Vilniuje, Liet. Mokslo draug. Jo vienas herbariumas buvo atsidūręs pas Zubovą, kitas pas Oginskį. Zoologijos, botanikos ir mineralogijos lietuvių nomenklatūra liko pas Godlevskį, kur Iv. pasimirė. (Liet. istorija Maironio 334 pusl.). Rinko žinias apie augalų vartojimą, ypač liaudies vaistinin-kystėje. 1868 m. skundėsi sausa vasara ir kad surinkti augalai nustodavo savo spalvų. 1869 m. skundžiasi, kad dideli drėgni augalai nedžiūsta. 1870 džiaugiasi padauginęs kolekciją. Kaip Žemaitijos botanikas, dalyvauja Varšuvoje gamtinių susirinkime. 1873 m. dalyvauja Vienos parodoje su mūsų krašto eksponatais ir su savo atlasais, kurie ir žuvo parodoje. Yra parašęs nemažai veikalų, bet daugumas neatspausdinti.

Vienas žodynas lietuvių — lenkų kalba svėrė apie pūdą, kurį mirdamas paliko pas Godlevskį. Kiti raštai guli Švėkšnos Ploterio dvare. („Draugija“ Nr. 2 1912.).

Prof. Povilas Matulionis. Gimęs 1860. 5. IX. Kupiškų. 1882 m., baigęs Daugpilio realinę, išstojo į Petrapilio miškų institutą. Tarnavo Pskove, Vilniuje ir kitur, užimdamas aukštas vietas. Už nuopelnus apdovanotas įvairiais ordenais. Lietuvoje po karo buvo departament. direktorium, Ž. Ū. viceminist., ord. prof. Dotnuvoje ir t. t. Daug metų sugaišo, besidarbuodamas lietuvių botani-

kai. Surinko apie 5000 skaitytų ir girdėtų lietuviškų augalų vardų, nes „man rūpėjo“, — rašo prakalboje „Žolynas II d.“, — paduoti mūsų tėvynės sužinotas augalų skaitlius, surasti išbarstytas visur žinias, sutvarkyti ir suderinti jas, taipogi išdraskytus augalų vardavimus“. Iš 5000 surinktų vardų išrinkęs, į žodyną įdėjo apie 3000, kitus atmetė, kaip klaidingus arba dirbtinus. Parašė: 1) Dalis II. Lietuvos augalų žodynas ir augalų taislas. Lacinsko — litewsko — rosyisko — polski słownik róslin na Litwie. Vilnius 112 psl. 2) Žolynas I d., su piešiniais, pavesta augalų morfologijai ir dar kit. apie 10. J. Staugaičiui Varšuvoje padėjo vesti lietuvių skyrių Majewskio botanikos žodyno. Mirė Lietuvoje.

Mikalojus Akelaitis. 1829 — 1887., gimęs Čiuderiškių kaime, Šaltupio valsč. Marijamp. ap. Lankė Marijampolės gimnaziją. Mokytojas. Rašė lietuviškai ir lenkiškai ir yra parašęs ir išleidęs apie 6 knygas. Rinko medžiagą Lietuvos botanikai ir dideliame žodynu.

Dr. Jonas Basanavičius. Be kitų knygų, yra parašęs ir išleidęs: 1) Medega mūsų tautiškai vaistinykystai. Parašė Dr. J. Basanavičius, atspauda isz „Dirvos“ Shenandoah. Pa. 1898 38 p. 2) Isz mūsų botanikos. Nomenklatūra. 15 psl. Atspausdinta „Apzvieta“ 1893. Nr. 10. Schenandoah. Pa. Amerikoje.

Pralot. Antanas Kaributas Skinderis, gimęs Stumbrų kaime, Mažeikių aps. Visuomenės veikėjas. Ichtyologas. Yra parašęs apie 26 veikalus, tarp jų ir:

Vaistų žolynas I dalis. Išėjo 3 laidos.

Vaistų žolynas II dalis.

Vaistų žolynas III dalis.

Daro vaisting. augalų bandymus, siunčia ištirti jų sudėtį, o gavęs gerų rezultatų, siunčia gydytojams ir jiems išbandyti. Turi aprašęs nemažai išbandytų ir ištirtų, mums mažai dar žinomų, Lietuvos augalų reikšmę.

Mečišlovas Dovoina — Silvestravičius. 1849 — 1919. Pasižymėjo, kaip tarpininkas. 1885 m. jis pasiuntė didelį pluoštą džiovintų augmenų su lietuviškais pavadinimais į Varną (Bulgarija) Dr. J. Basanavičiui, kad jis padėtų lotyniškus pavadinimus. Atspausdinta „Apzvieta“ 1893. Nr. 10. 2) Gerbarius V. Bakučio iš Raseiniu aps., įteiktas pasinaudoti P. Matulioniui. 3) Piešiniai botanikų grybų ir dumblių. Z. Ivinskio įteikti P. Matulioniui, kad pasinaudotų ruošiamam augalų žolynui. 4) 1885. pasiūta Basanavičiui. „Surinkimas visokių ligų, nuo žmonių girdėtų iš Raseiniu parapijos nuo Kalnujų apygard.“ Aprašyta platokai 159 ligos.

Dr. K. Grinius. Buvęs Valst. prezidentas, visuomenės veikėjas. Gimęs 1866 m. Yra parašęs ir išleidęs apie 30 veikalų, o mažesnių brošiūrų apie 180. Tarp kitų: 1) Apie botanikos organografijos vardus. 1914. Lietuviška terminologija. 2) Kaip rinkti bei žymėti augalai ir kaip daryti žolynus. Iš Trzebinskio versta. 1911. 3) Žodynas (rankraštis), kuriame surašyta apie 800 žolių pava-

dinimų iš Suvalkijos krašto. 4) Skaitė keletą paskaitų botanikos terminologijos klausimais.

Pigulevičius. Yra parašęs ir atspausdinęs „Auszroje“ 1886 m. puslap. 82—87 straipsnį vardu: „Bandymas rankiaus Lietuvoje žmonių vartojamų žolių“.

Chromopolitanus. Parašė straipsnį „Vienybė Lietuvininkų“ 1893 m. Žolių vardai.

Iš svetimtaučių, studijavusių mūsų augmeniją, randame:

1) v. Iacoby. Litauische Pflanzennamen.

2) А. Зеленцевъ. Краткій очеркъ флоры Виленсков губ. (1892).

3) А. Смѣлянскій. Матеріалы для флоры Ковенск. губ. (1902).

4) Sembrzycki. Litausche Arzneinamen. 1890 ir kt.